

Zuzanna Woszczerowicz¹
(Warszawa)

**Rec.: Zbigniew Kopociński, Krzysztof Kopociński,
Horka – łużycka Golgota służby zdrowia
2. Armii Wojska Polskiego,
Wydawnictwo Uczelniane PWSZ, Głogów 2021, 391 s.**

Zbigniew i Krzysztof Kopocińscy to z wykształcenia lekarze specjalizujący się w okulistyce. Pochodzą z Żar, a ich pasją jest historia wojskowej służby zdrowia. Z tych zainteresowań zrodziło się kilka ich dotychczasowych publikacji historycznych, takich jak: *105 Szpital Wojskowy w Żarach: duma Ziemi Lubuskiej* (2014), *Lekarze szpitala wojskowego w Żarach* (2014, wraz z Czesławem Jeśmanem) i *Szpital Wojskowy w Równem w latach 1919-1939* (2020). Powstała także książka o charakterze wspomnieniowym pt. *Kopocińscy: szkic do portretu rodziny* (2008), w której autorzy opisują historię swoich przodków.

Książka *Horka – łużycka Golgota służby zdrowia 2. Armii Wojska Polskiego* jest kolejną ich publikacją podejmującą tematykę historii wojskowej służby zdrowia. Poruszono w niej kwestię kolumny sanitarnej należącej do 9 Dywizji Pancerniej Wojska Polskiego. Pod koniec kwietnia 1945 roku, w trakcie operacji łużyckiej, której celem było przełamanie obrony i rozbicie sił niemieckich na południe od Berlina, kolumna ta stacjonowała na terenie Łużyc, gdzie została zniszczona przez wojska hitlerowskie. Śmierć poniosło około 300 osób, głównie rannych żołnierzy oraz medyków. Jak podkreślają autorzy, ich monografia stanowi pierwszą próbę szerszego opisu tych zdarzeń z punktu widzenia historii medycyny. Faktem jest, że istnieje wiele publikacji poświęconych zbrodniom wojennym, jednak nie-liczne skupiają się na tych, które miały miejsce na Łużycach. Dotychczas wspomniane zostały w czasopiśmie „Wojskowy Przegląd Historyczny” przez Kazimierza Kaczmarka oraz Czesława Pilichowskiego (Kaczmarek 1966: 49–71; Pilichowski 1979: 24–43).

¹ ORCID 0000-0002-2907-4797

Zaletę monografii stanowi fakt, że wydano ją w dwóch językach – polskim oraz niemieckim, dzięki czemu jest przystępna także dla niemieckojęzycznych czytelników. Składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów oraz epilogu i adresowana jest do badaczy i pasjonatów historii medycyny wojskowej. Ukazała się dzięki wsparciu finansowemu Wojskowej Izby Lekarskiej oraz Funduszu Wydawniczego Naczelnej Izby Lekarskiej. Wydana została przez Państwową Wyższą Szkołę Zawodową w Głogowie.

W rozdziale pierwszym (*Łużyce – krótka charakterystyka terenu walk i miejsca tragedii polskich żołnierzy*) zamieszczono historyczno-geograficzny opis terenu Łużyc, ze szczególnym uwzględnieniem dwóch górnołużyckich wsi, kluczowych dla opisywanych w monografii wydarzeń – Chróścic (głuż. Chróścicy, niem. Crostwitz), położonej nieopodal Budziszyna oraz oddalonej od niej o kilka kilometrów miejscowości Horka (głuż. Hórki).

W pierwszej części rozdziału drugiego (*Organizacja 2. Armii Wojska Polskiego na tle ogólnej sytuacji politycznej Polski w końcowej fazie II wojny światowej*) autorzy wyjaśniają tło polityczne, narodowościowe oraz militarne opisywanych w publikacji wydarzeń. Druga część poświęcona została organizacji 2 Armii Wojska Polskiego. Na uznanie zasługuje niezwykle szczegółowość zawartych tam informacji. Autorzy wprowadzają czytelnika w takie detale, jak chociażby obsada personalna oddziału, jego struktura organizacyjna czy przebieg procesu rekrutacji do wojska oraz do kolumny sanitarnej. Przybliżone zostają także problemy techniczne, logistyczne i związane z nimi kłopoty kadrowe:

(...) zdarzały się dezercje wywołane fatalnymi warunkami panującymi w koszarach (brak umundurowania i butów, pomieszczenia koszarowe bez okien, ogrzewania i wody, fatalne wyżywienie etc.) (...). (s. 43)

W rozdziale trzecim (*Zarys dziejów i współczesność Serbołużyczan*) autorzy powracają do tematu historii Łużyc, podkreślając, że ich zamiarem było przedstawienie jedynie zarysu dziejów tego regionu. Tego rodzaju rozwiązanie kompozycyjne nieco zaskakuje, ponieważ wspomniana tematyka została już poruszona w rozdziale pierwszym. Nowym elementem wprowadzonym w tej części publikacji jest kwestia obecnych stosunków polsko-łużyckich. Autorzy swoje refleksje oparli m.in. na osobistych obserwacjach z wizyty badawczej na Łużycach. Rozdział zakończony jest przemyśleniami dotyczącymi globalizacji oraz zjawiska zanikania języków oraz kultur w kontekście sytuacji Łużyc.

We wstępnej części rozdziału czwartego (*Kulisy i przebieg dramatu kolumny sanitarnej 15 sbs w dniu 26 kwietnia 1945 r.*) ponownie omówiono zagadnienie udziału 2 Armii Wojska Polskiego w operacji łużyckiej i mimo że pierwszy rozdział częściowo poświęcony jest wsi Horka, a temat dziejów regionu powraca również w rozdziale trzecim, to autorzy zdecydowali się na powtórzenie informacji zawartych we wcześniejszych rozdziałach:

Niewielka wieś Horka, w pobliżu Crostwitz na Górnych Łużycach, wiosną 1945 r. stała się areną niezwykle dramatycznych wydarzeń, będących kulminacją tragedii transportu rannych polskich żołnierzy z 9. DP oraz personelu 15. sbs ze składu 2. AWP (...). (s. 43)

Następnie szczegółowo przedstawili przebieg likwidacji przez wojska Wehrmachtu kolumny sanitarnej oraz bilans strat poniesionych przez Polaków.

Niewątpliwie ciekawym elementem publikacji jest rozpatrzenie z punktu widzenia nauk medycznych czynu, jakim jest zabójstwo w afekcie. Zabójstwa dopuścili się polscy żołnierze na Łużyczance, którą niesłusznie podejrzewali o kolaborację. Autorzy wyjaśniają na przykładzie tej historii pojęcie, jakim jest zespół wyczerpania walką, czyli wpływ długotrwałego stresu na funkcje kontrolne intelektu².

W rozdziale czwartym przedstawiono także wyniki wnikliwej analizy zachowanej polskiej dokumentacji medycznej. Na ich podstawie autorzy podjęli próbę oszacowania liczby poległych, która jest, ich zdaniem, większa niż początkowo zakładano. Wnioski wysnute na podstawie zebranych dokumentów potwierdzać mają również wspomnienia świadków, ale do nich autorzy odnoszą się z dawką krytycyzmu, gdyż świadomi są faktu, że relacje tego rodzaju często bywają nieprecyzyjne.

Rozdział piąty (*Inne zbrodnie wojenne dokonane w czasie operacji łużyckiej wiosną 1945 r.*) poświęcony jest pozostałym zbrodniom wojennym, jakich dopuściły się wojska hitlerowskie w czasie operacji łużyckiej wiosną 1945 roku.

Do niewątpliwych zalet publikacji należy zawarta w tym rozdziale analiza protokołu sekcyjnego zwłok zamordowanego generała Aleksandra

² Zespół wyczerpania walką rozwija się w wyniku długo utrzymującej się sytuacji bezpośredniego zagrożenia życia oraz związanego z nią stresu i lęku. Zespół ten może z czasem wywołać inną przypadłość, na którą zapadają żołnierze – zespół stresu pourazowego, PTSD (ang. *post-traumatic stress disorder*); por. też: *stresowe zaburzenie pourazowe*, Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/stresowe-zaburzenie-pourazowe;3980353.html>..

Waszkiewicza³. Na podstawie odniesionych przez generała obrażeń oraz treści protokołu wysnute zostają wnioski, że dokument ten jest najprawdopodobniej niekompletny i nie zawiera informacji dotyczących m.in. narzędzia zbrodni. Autorzy podjęli się również opisu ran odniesionych przez żołnierzy pochowanych w mogile zbiorowej odnalezionej w górnołużyckiej miejscowości Klitten (głuz: Klětno). Opis ten unaocznia skalę okrucieństwa, z jakim działali Niemcy.

Na uznanie zasługuje zamieszczenie w pracy skanów dokumentów, a także licznych fotografii, map oraz planów sytuacyjnych, które pozwalają na dokładniejsze umiejscowienie opisywanych wydarzeń historycznych w przestrzeni. Dobór źródeł, na jaki zdecydowali się autorzy, nie wzbudza większych zastrzeżeń. Zgromadzone i przeanalizowane zostały także liczne materiały w postaci dokumentów pochodzących z polskich archiwów państwowych, kościelnych oraz ze zbiorów prywatnych. Problemem omawianej książki są zauważalne błędy gramatyczne, stylistyczne, interpunkcyjne oraz graficzne (w postaci brakujących w kilku miejscach wcięć akapitowych). Ponadto w publikacji zauważalne są niekonsekwentne zapisy nazw własnych oraz błędy rzeczowe, np. nieaktualne dane dotyczące liczby użytkowników języków łużyckich. Innymi słowy, publikacja trafiła do druku bez wystarczająco starannej redakcji i korekty. Należy natomiast docenić walory estetyczne publikacji. Książka wydana została w twardej oprawie, na kredowym papierze, dzięki czemu liczne zamieszczone w niej fotografie oraz dokumenty są czytelne.

Zgromadzony i przedstawiony w monografii materiał może być punktem wyjścia do dalszych badań i opracowań poświęconych dziejom Łużyc w czasach II wojny światowej, jak również dziejom polskich formacji wojskowych działających wówczas na tych terenach.

Bibliografia

- Kaczmarek, K. (1966), Zbrodnie hitlerowskie na żołnierzach 2 Armii WP, w: *Wojskowy Przegląd Historyczny* (4), 49–71.
- Pilichowski, C. (1979), Zbrodnie hitlerowskie na jeńcach wojennych w czasie II wojny światowej, *Wojskowy Przegląd Historyczny* (3), 24–43.

³ Aleksander Waszkiewicz był pułkownikiem Armii Czerwonej oraz generałem brygady Ludowego Wojska Polskiego. W 1944 roku został dowódcą 5 Dywizji Piechoty, wchodzącej w skład 2 Armii Wojska Polskiego. Oddział ten, podobnie jak będąca tematem książki kolumna sanitarna, brał udział w operacji łużyckiej.